

KRÖNIKA

Orwells allt annat än oskäliga grisar samlar på sig privilegier. Jan Söderqvist har upptäckt en ny lämplig godnattsaga.

Orwellsk jämlikhet

George Orwells lilla pamflettroman DJURFARMEN hör till det omistliga här i livet. Mycket lämplig för högläsning är den dessutom. Jag ser fram emot att en dag få läsa den tillsammans med min kloka dotter.

Ni minns säkert hur alla djuren, på väg tillbaka till gården efter en hård arbetsdag, blir stående, paralyserade och förstummade av en syn så egendomlig och skrämmande att de först inte riktigt vill tro sina sinnen. Det är alla svinen som sakta går i procession runt gårdsplanen.

Det märkliga och skrämmande är att de går upp rätt på två ben.

Och inte nog med detta. Benjamin och Clover, åsnan och den gamla märren, står framför laduvägen där gårdens sju budord står skrivna och försöker utrona vad det är som har förändrats. Clover kan inte läsa så bra, men Benjamin ser det snart. "Alla djur är jämlika", står det, och så långt är allt gott och väl. Men sedan följer ett tillägg: "Men somliga djur är mer jämlika än andra". Och efter den dagen, skriver Orwell, verkade det inte alls konstigt att de svin som övervakade arbetet på gården gick beväpnade med piskor.

I FÖRRA VECKAN (den 3 februari) gick tio kvinnor på Dagens Nyheter debattista till angrepp mot de förändringar i föräldrabalken som genomfördes 1998. Lagen gynnar nu papporna, menar artikkelförfattarna, och är därigenom skadlig för barnen. Det är kvinnorna som "har tagit hand om barnen", heter det, och när männen nu behandlas som jämbördiga föräldrar, det vill säga när kvinnorna inte med automatik kan räkna med vårdnad och boende vid skilsmässa, då sviker staten sitt ansvar för barnen.

Men är det inte bra att män vill ta sitt ansvar för och vill tillbringa sin tid tillsammans med sina barn? Undrar kanske någon. Är inte det något för alla jämlikhetens tillskyndare att glädjas åt? Är inte barnets vardagskontakt med båda föräldrarna efter en skilsmässa av goda? Jo, visserligen, men det är här den orwelliska logiken kommer in. Somliga djur är nämligen mer jämlika än andra.

Häng med nu: "Kvinnor tar ut 90 procent av föräldraledigheten och en majoritet av kvinnor med barn jobbar deltid", står det i artikeln. Kvinnor har normalt sett "större makt i det som brukar kallas den lilla världen". Och, hävdas det, detta maktförhållande ska nu befästas i domstol. Kvinnor ska behålla makten i den lilla världen och över det lilla barnet. Varför? Ja... därför att kvinnor helt enkelt vet bäst vad som är bäst. De är ju kvinnor.

VARFÖR I SÅ FALL inte överföra den logiken till samhället i stort? Kvinnor tar ut 90 procent av föräldraledigheten och går ned till deltid efter det att de har fött barn. Sådan är den bistra verkligheten. Det enda raka är följaktligen att i domstol slå fast att män ska få behålla sina maktpositioner i näringslivet och sitt försprång i lönestatistiken. Det är ju de som tar ansvar för produktionen.

Skämt åsido. Att boendefrågan hamnar i domstol beror beklämmande ofta på annat än genuin oro för barnets väl. Inte sällan behöver den ena parten fortfarande bearbeta skilsmässan. Inte sällan är det kvinnan som är den triskande part som omöjliggör samarbetet. Att domstolen avgör varje ärende för sig och med en strikt könsneutral utgångspunkt är naturligtvis det enda tänkbara i en rättsstat.

Orwell satiriserade det totalitära tänkandet och avsåg säkert inte att det hela skulle omsättas i svensk lagstiftning. Det ska jag försöka förklara för min dotter.

10 februari 2000
JAN SÖDERQVIST

Slaget vid Lepanto fällde osmanerna

Historia

Jason Goodwin
Lords of the Horizons: A History of the Ottoman Empire
Chatto & Windus, 1998

Sekelgamla föreställningar präglar ännu vår syn på osmanerna. Klas Östman har läst en översiktlig historik, detaljrik men inte särskilt analytisk.

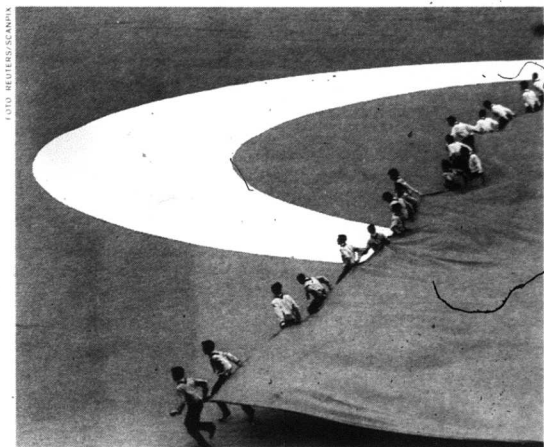
Ingen utomstående makt har betytt så mycket för Europas historia som det osmanska imperiet. Först var européerna skräckslagna i flera sekler inför osmanernas synbarligen gränslösa styrka. Sedan var deras synbarligen gränslösa förfall nästan lika fascinerande.

Under många hundra år fram till Första världskrigets slut styrde osmanska sultaner dagens Turkiet, Mellanöstern, Balkan och delar av Nordafrika. Oroligheterna på Balkan har träffade karakteriserats som osmanernas ouppklarade räknaskaper. Och i Istanbul och Ankara firar man nu 700-årsminnet av dynastins grundläggande under den försigkomne anatoliske hövdingen Osman.

Jason Goodwins LORDS OF THE HORIZONS behandlar alltså ett ämne som ligger i tiden. Författaren lyckas framför allt förmedla kraften och tempot i allt som de tidiga osmanerna företog sig. Under 1300-talet lade Osmans efterträdare under sig nästan hela det bysantinska riket, krossade serberna vid Kosovo Polje 1389 och fick resten av Europa att vakna upp genom den totala slaktningen av en övermodig korsfararhär i Nikopolis några år senare.

OSMANERNA FÖRLORADE dessutom lika stort som de vann. Sulten Beyazid, kallad Blixten, stötte på en ännu mer erövrare, Timur Lenk, i det väldiga slaget vid Ankara 1402 och osmanernas valde krossades på några timmar. Blixten sågs ha slutat sina dagar genom att spräcka sin skalle mot järngallret i den bur där Timur Lenk förvarade honom som trofé. Men Timur drog snart vidare och ett halvt sekel efter sitt stora nederlag hade osmanerna erövat Konstantinopel och var starkare än någonsin.

När de på 1520-talet under Süleyman den store intog Johannitridarnas viktiga fäste Rhodes (för övrigt ämnat till en förbluffande bra roman från 1970-talet av gamle biskopen Bo Giertz), vilket gav herraväldet över halva Medelhavet, och samtidigt trängde fram ända till Wien, måste det för många européer ha sett ut som om det var ödesbestämt att hela världsdelen så småningom måste falla för de mäktiga turkarna. Det är bakgrunden till att de förenade kristna flottorna seger över den osmanska vid Lepanto 1573 har fått en sådan mytisk status. Efter Lepanto började det så sak-

Den turkiska flaggan bär det osmanska rikets emblem mänskäran.

såväl politiskt som militärt och ekonomiskt. Goodwin beskriver nedgångsperioden med villustigt frossande i hel- och halvgalna sultaners bisarra upptåg men erbjuder inte mycket till analys. De många palatskupperna från 1600-talet och framåt ser mest ut som en följd av att sultanerna slutade med den robusta vanan att genast vid tronbestigningen ta livet av hela horden av hel- och halvbröder i sina faders händer.

BRISTANDE MORDLYSTNAD räcker dock knappast som förklaring. Framför allt tror jag att Goodwin tar för lätt på det faktum att det osmanska riket saknade både en ärfilig adelsklass och en borgarklass som kunde göra sig gällande politiskt (vilket bland annat berodde på att de flesta köpmän tillhörde icke-muslimska minoriteter).

Osmanerna stödde sig på en armé och en förvaltning som båda länge dominerades av slavar. Samhället i stort var helt utestängt från statsapparaten. Ätminstone under storhetstiden verkar det inte ha funnits några andra maktkentra i riket än sultanen och hans byråkrater å ena sidan och det bästgysta janitschargardet å andra sidan. Systemet gav regenten nästan absolut makt men gjorde också statsbygget avhängigt sultanernas personliga egenskaper. Riket blev

helt enkelt alldeles för därfinks-känsligt.

En annan långsiktig svaghet var att varje ny tronpretendent måste köpa sig janitscharernas stöd för att överleva. Därmed kunde dessa hindra alla oönskade reformer inom militär teknik och taktik.

Från 1600-talet började osmanerna därför släpa efter betänkligt just i krigskonsten, det som tidigare hade varit deras främsta styrka. Både sultaner och soldater kunde dock fortsätta att leva ganska gott på det övriga samhällets bekostnad och de saknade uppenbarligen intresse för mer genomgripande förändringar. Ett förfall var det kanske, men ett tämligen angenämt sådant för de styrande klasserna.

IBLAND HAR DEN osmanska stagnationen beskrivits som en följd av världshandelns förskjutning från Medelhavet till Atlanten. Men geografien allena har aldrig bestämt historiens gång i något rike. Osmanerna borde nog snarare ha varit tacksamma över Medelhavets förvandling till en avkrok. Det gav dem ett par sekels respit.

Om de hade stått i vägen för 1700-talets expansiva kolonialmakter, som Frankrike eller England, skulle deras valde troligen ha sopats undan lika snabbt som de själva en gång röjde undan resterna av det bysantinska imperiet.

KLAS ÖSTMAN

Djävulen är lös

Skönlitteratur

Michail Bulgakov
Diaboliaden
Ellerströms, 1998

För Bulgakovfantasten finns ännu ett av mästarrens småstycken översatt, *Diaboliaden*. En tjänsteman vid HuvTändMat (huvudlagret för tändsticksmaterial) får en ny chef, som beordrar honom att rekvirera militärkåpsonger åt alla kvinnliga anställda. Dagen därpå får han

anslagstavlan och undertecknat Callising. En småväxt, fyrkantig figur med huvud som ett ägg och med en distinkt doft av svavel. Den arme Korotkov tar upp en fåfång kamp för rättvisa.

Det är naturligtvis djävulen som är lös i Sovjetstaten. Att Stalin inte låtit skjuta Bulgakov på fläcken visar att karlen var blodigare än man trott. En mer antisovjetisk skrift är svår att föreställa sig och genom alla fantasterier framträder den tröstlösa, varufattiga vardagen i all sin outhärdlighet.